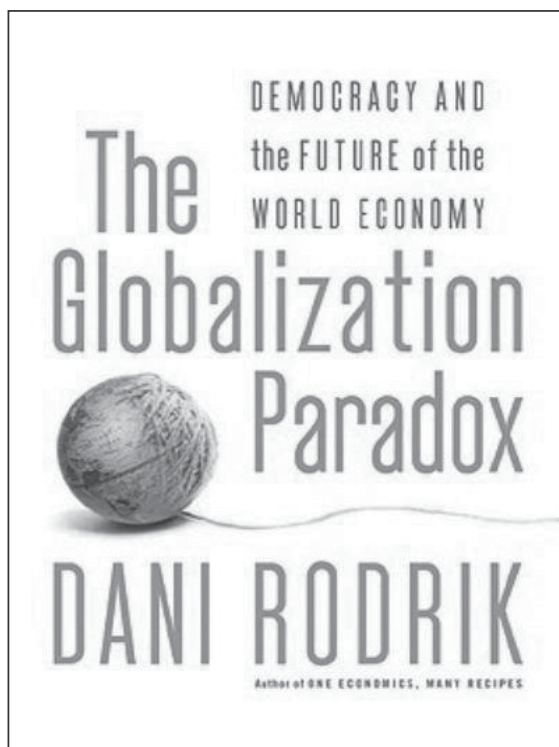

Dani Rodrik

The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy

W. W. Norton & Company, New York i London, 2011.

Kristijan Kotarski

Prema podacima MMF-a od 1970. do 2008. u svijetu su zabilježene 124 bankarske krize, 68 dužničkih i 208 valutnih kriza, što je enorman porast u usporedbi s razdobljem od 1945. do 1970. u kojemu je zabilježena samo jedna ozbiljnija bankarska kriza, i to u Brazilu. S obzirom na spomenutu proliferaciju kriza te intenzitet globalne financijske krize što je počela 2007, knjiga Danija Rodrika *Paradoks globalizacije: demokracija i budućnost svjetske ekonomije* iznimno je poticajna i analitična građa koja secira ključne izazove s kojima se suočavaju suvremene demokracije i nacionalne države u "hiperglobaliziranom" svijetu koji potresa najteža financijska kriza od razdoblja Velike depresije. Dani Rodrik nalazi se, prema internetskoj stranici Ideas, na 14. mjestu najutjecajnijih ekonomista u svijetu i predaje međunarodnu političku ekonomiju na JFK School of Government na Sveučilište Harvard u Bostonu. U akademskoj je zajednici poznat po nekonvencionalnom pristupu teoriji rasta i globalizaciji, te kao autor ekonomske knjige desetljeća, prema izboru Businessweeka, znakovitog naziva *Has globalization gone too far?* Najaktualnije djelo iz njegova pera, *Paradoks globalizacije*, u načelu iscrpnije elaborira teze koje je prvi put iznio u svojem poznatom članku *How Far Will International Economic Integration Go?* iz 1999, s tim da su prilagođene novonastalim okolnostima u međunarodnim ekonomskim i političkim odnosima.

Oslanjajući se na zapažanja Obstfelda i Taylora (1998) o standardnoj dilemi svake otvorene ekonomije koja mora izabrati dvije od triju ponuđenih opcija (mobilnost kapitala, fiksni devi-

Kristijan Kotarski, znanstveni novak i polaznik doktorskog studija iz komparativne politike na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. E-pošta: kkotarski@fpz.hr

zni tečaj i neovisna monetarna politika), Rodrik razvija "povećanu" trilemu s ozbiljnim političkim implikacijama. Naime, u razdoblju zlatnog standarda političke elite odlučile su se za mobilnost kapitala i fiksni tečaj, što je išlo ruku pod ruku s dubokom ekonomskom integracijom i ulogom nacionalnih država predvođenih nacionalnim elitama nauštrb demokratskih institucija i politike. Nakon konferencije u Bretton Woodsu Keynes i White su se kao predstavnici pobjedničkih sila odlučili za kombinaciju neovisne monetarne politike i fiskalnog deviznog tečaja uz napuštanje mobilnosti kapitala, a to se na političkom planu reflektiralo oslanjanjem na demokratske institucije i demokratsku politiku, uz istodobno napuštanje cilja duboke ekonomske integracije. Rodrik vodi čitatelja kroz povijest rasprave o prednostima i nedostacima slobodne trgovine i mobilnosti kapitala na iznimno ilustrativan i upečatljiv način i dovodi ga do praga novog desetljeća. Uzimajući u obzir intenzitet i razmjernost aktualne krize s kojom se suočava svijet, autor upozorava na potrebu odabira dvije od triju stvari koje će odrediti prirodu političkih, ekonomskih i socijalnih odnosa u nekoliko narednih desetljeća. Konfrontiran s dubokom ekonomskom integracijom, suverenosti nacionalnih država i demokratskim institucijama, Rodrik se odlučuje za pleoaje u korist nacionalne suverenosti i demokratskih institucija. Naravno, takav stav povezan je s njegovom dijagnozom postojećeg stanja i načina na koji je ono materijalizirano u svijetu trgovine i financija. U isto vrijeme autor je svjestan da je nemoguće smanjiti transakcijske troškove trgovinske i financijske integracije na globalnoj razini stvaranjem svjetske federacije zbog prevelikih različitosti u kulturi, navikama i potrebama različitih dijelova svijeta. Osim toga, nemogućnost uspostave federacije u kontekstu dubinske ekonomske integracije označila bi *de facto* povratak na preddemokratsko razdoblje zlatnog standarda u kojemu nije bilo sindikalne organiziranosti i općega biračkog prava.

Neograničena slobodna trgovina i liberalizacija kapitalnih tokova nisu, prema Rodrikovu mišljenju, univerzalno preporučljivi recepti. Globalizacija koja pokušava unificirati globalna tržišta zapravo je paradoksalan proces jer pokušava negirati globalnu tržišnu topografiju i različitosti. S obzirom na navedeni sadržaj, potencijalni bi čitatelj lako mogao zaključiti da Rodrik zagovara temeljitu regresiju globalizacijskog procesa i povratak na Bretton Woods iz 1944. No to uopće nije točno. Autor je svjestan svih prednosti koje je integracija na području trgovine i financija donijela milijunima siromašnih u zemljama kao što su Kina i Indija, ali postavlja opravdano pitanje je li se moglo učiniti više i bolje. Tu je i element nestabilnosti koji se ogleđa u broju dužničkih, valutnih i bankarskih kriza s kojima se suočava svijet nakon "Nixonova šoka". U knjizi je lako uočljiv stav da autor brani globalizaciju od onih koji je najviše ugrožavaju, a to su, prema njegovu sudu, hiperglobalisti i ekonomisti "ježevi" koji su obično opčinjeni jednom velikom idejom poput samoregulacije tržišta. Hiperglobalisti uvijek u prvi plan stavljaju pitanje efikasnosti, slobodne razmjene dobara i usluga i neograničene mobilnosti *portfolio* i *greenfield* ulaganja, čak i ako to zahtijeva ignoriranje ili gaženje demokratskih praksi i institucija. Rodrik, kao ekonomist "lisica", uvjerljivo argumentira da hiperglobalisti naglašavaju samo integracijske koristi i zaboravljaju broj 10 - lipanj 2012.

postaviti ključno pitanje o legitimnosti i pravednosti takvih zahtjeva. Prema istraživanju NBC-a i Wall Street Journala, postotak Amerikanaca koji smatraju da je njihova zemlja profitirala od globalizacija smanjio se od 2002. do 2008. sa 42 na 25 posto. Autor smatra da će erozija potpore globalizaciji zbog prisilnoga institucionalnog izomorfizma i njezinih razornih posljedica u slučaju neuvažavanja demokratskih težnji izazvati mnogo veće štete u ekonomskom i političkom smislu nego proces kontrolirane globalizacije koji uvažava nekoliko temeljnih imperativa, o kojima će biti riječi nešto kasnije. Dakle, Rodrik ne zagovara povratak na razinu protekcionizma poslije Drugoga svjetskog rata, ukidanje ulaganja u druge zemlje i povratak na autarkiju, ali se zauzima za uvođenje kapitalnih kontrola koje trebaju zaštititi nacionalne ekonomije od priljeva i odljeva špekulativnog kapitala. Takvi tokovi djeluju destabilizirajuće, a posljeduju nekontroliranom aprecijacijom/deprecijacijom nacionalne valute, inflatornim pritiscima i stvaranjem špekulativnih mjehura koji završavaju implozijom. I kako je s time povezana svojevrsna afirmacija demokratske politike?

Rodrik ističe nekoliko imperativa koji su usko povezani s oživljavanjem demokracije. Tržišta ne bi trebala biti isključivo autoreferencijelna, to jest ne bi samo trebala legitimirati sama sobe, nego bi to trebale činiti i netržišne institucije koje su primarno organizirane u granicama nacionalnih država. Rodrik potom pokazuje da ne postoji samo jedan put k prosperitetu i razvoju, što je podrobnije elaborirao u svojoj knjizi *One Economics, Many Recipes*, kao i to da svaka država ima legitimno pravo zaštititi svoje socijalne aranžmane i institucije kao dio demokratskoga društvenog ugovora. Istodobno, nijedna zemlja nema pravo nametati drugim zemljama ili integracijama svoje institucije i vrijednosti, kao što je to vidljivo u slučaju trgovinskog spora između EU-a SAD-a o hormonu rasta u američkoj govedini i GMO sjemenu. Rodrik pritom ne zanemaruje vrijednost međunarodne suradnje koja mora uspostaviti minimalnu suradnju među državama, svojevrsna prometna pravila po kojima će vozila nacionalnih država sudjelovati u procesu globalizacije. Naposljetku, nedemokratske države ne mogu računati na jednak tretman u međunarodnim ekonomskim i političkim odnosima kao demokratske države, pri čemu misli ponajprije na poziciju Kine. U uravnoteženoj analizi autor, pak, ne osuđuje kinesko vodstvo zbog, primjerice, potcijenjenog juana, nego iznosi provokativnu tezu da je kineski suficit u vanjskoj trgovini posljedica članstva Kine u WTO-u koje joj ograničava stimuliranje vlastite industrije subvencijama i čvrstim mjerama industrijske politike i upućuje je na potcijenjeni juan koji smanjuje kupovnu moć kineskih građana i sprečava okretanje unutarnjoj potrošnji. Takvo se promišljanje opravdano može smatrati kruskim argumentom protiv *one-size-fits-all* pristupa globalizaciji, koji je u ovome konkretnom slučaju doveo do goleme makroekonomske neravnoteže na međunarodnoj razini.

No i nakon svega kritički čitatelj će još uvijek u rezervi držati pitanja o globalnim eksternalijama, poput globalnog zagrijavanja i upravljanja zajedničkim resursima. Na te dvojbe Rodrik odgovara podjelom politika u četiri kategorije. U prvoj kategoriji nalaze se politike koje nemaju izražene prekogranične eksternalije, poput obrazovne politike, i koje trebaju ostati u do-

meni nacionalnih država. U drugoj kategoriji nalaze se *beggar-thy-neighbor* politike ili politike osiromašenja susjeda, poput njemačkoga i kineskog trgovinskog suficita, koje zahtijevaju koordinaciju zainteresiranih stranaka na bilateralnoj, plurilateralnoj i/ili multilateralnoj osnovi. Treća kategorija odnosi se na politike s unutrašnjim političkim motivima (*beggar-thyself*), poput administrativnih, distributivnih i javnozdravstvenih politika. Na tom području Rodrik zagovara nacionalnu autonomiju, ali odluke moraju biti rezultat uravnotežene demokratske rasprave s uvažavanjem načela transparentnosti i odgovornosti. Četvrta kategorija politika odnosi se na *global commons* te uključuje zaštitu okoliša i smanjenje emisija stakleničkih plinova. Tu je nužno zajedničko djelovanje kako bi se spriječio najcrnji scenarij, ali autor napominje da je pogrešno koristiti analogiju između globalne ekonomije i globalnih javnih dobara. Knjiga završava s nekoliko konkretnih preporuka o transformaciji međunarodnoga trgovinskog i financijskog režima. Možda neočekivano, Rodrik naglašava potrebu za većom mobilnošću radne snage kao što je to bilo uobičajeno u "zlatno doba" globalizacije na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće i tako se svrstava uz bok Josephu Stiglitzu, autoru koji naglašava vještine i kapital koji imigranti donose u zemlje koje su izvori međunarodnih migracija. Posljednji dio bavi se integracijom Kine u svjetsku ekonomiju, zemlje koja je najviše profitirala od globalizacije, ali bi njezin uspjeh, ako izostane transformacija postojećih multilateralnih aranžmana koji bi nacionalnim državama i samoj Kini trebali omogućavati više manevarskog prostora, mogao započeti sudbinu globalizacije.

Poruka knjige *Paradoks globalizacije* može se sažeti riječima da je samo stabilna i zdrava domaća ekonomska politika temelj otvorene međunarodne ekonomije i da su samo stabilne političke zajednice temelj mirom prožetoga i stabilnog međunarodnog poretka. Implikacije tih dviju teza široke su i vrlo zanimljive u kontekstu dužničke krize koja potresa eurozonu pune dvije godine. Dubinska ekonomska integracija u domeni fiskal-

ne politike bez demokratizacije EU-a i nametanje tehnokratskih rješenja izvana, uz zanemarivanje domaćih razvojnih potreba, nije rješenje za probleme u kojima se EU nalazi. Rodrik navodi EU kao primjer uspješne regionalne ekonomske integracije koja, međutim, u ovo krizno vrijeme pokazuje totalnu konfuziju u odabiru dviju od tri ponuđene opcije.

Uz sve ono što je autor naveo kao dio fridmanovske hiper-globalističke zablude, sigurno je da bi u kontekstu europske integracije na prvo mjesto stavio kombinaciju ekonomske integracije i demokratizacije EU-a, na drugo mjesto nacionalnu suverenost i demokratsku politiku, a kao najnepoželjniji scenarij duboku ekonomsku integraciju i nacionalne države kao dio integracije *sui generis* sputane luđačkom košuljom supranacionalne politike bez demokratske legitimnosti ili "diktatom Merkozy". Autor kaže da nacionalnim državama na demokratskim osnovama, ali ne nacionalnim državama kao kolonijama korporativnih struktura u postdemokratskom dobu, kao što nam je to distopijski u svojoj knjizi *Postdemocracy* poručio Colin Crouch. Uz vrlo bogatu bibliografiju i mnoštvo iscrpnih analiza u kojima autor kristalizira svoje ključne ideje jedno pitanje ostaje prožeto enigmom: kako bi nacionalne države mogle vratiti mogućnost odlučivanja o ključnim pitanjima trgovinske, monetarne i financijske politike? Neovisno o izostanku odgovora na to pitanje, *Paradoks globalizacije* jest pledoaja za spas demokracije i jačanje nacionalne suverenosti u svijetu prepunom raznolikosti koje se neće smanjiti u narednom stoljeću. Sukladno tome, kriza se ne može riješiti velikim pogodbama na forumima poput G-20 gdje akteri najčešće gube vjerodostojnost i dragocjeni politički kapital, nego samo utvrđivanjem minimalnih osnova za dobrovoljnu suradnju, poput poreza na financijske transakcije, revizije osnivačkog ugovora WTO-a i mogućnosti uvođenja kapitalnih kontrola. Argumenti elaborirani u knjizi svakako su odlično polazište za demokratsku raspravu o prirodi međunarodne monetarne i financijske arhitekture i potrebi njezine temeljite transformacije. ■